

Bona tarda,
(agraïments)

L'enunciat –Literatura i Política- pot semblar banal, però en els temps actuals, al contrari, ho diu tot, o ho pot dir tot. Per respecte a Joan Sales, he buscat al sempre molt divertit diccionari etimològic del seu gran amic Joan Coromines, per establir què deuen volen dir exactament les paraules. I anem bastant bé: La veu que incorpora Joan Coromines és “polític”. Hi dedica quatre columnes (és a dir, és una entrada important) i ens diu que la primera vegada que en troba una referència escrita en català és a Eiximenis, a la fi del segle XIV, de la que n’extreu la següent definició: “antigament, *polític* tingué sobretot un sentit que partia del de “home civil, interessat en el bé col·lectiu” i passant pel matís de “humà, filantròpic” arribava simplement a l’expressió de la idea de “urbanitat, cortesia”. Coromines anota que, juntament amb el francès, el català és de les primeres llengües a introduir el mot. El castellà no ho fa fins a mitjans del segle XV. Dates històriques simpàtiques per Catalunya al marge, i deixant un piló d’explicacions etimològiques corominianes per una altra ocasió –encara que no em puc estar de dir que relaciona *policia* amb els *poliçons*... De debò, s’ha de llegir!-, canvio de volum i passo del VI al IV per buscar “Literatura”. No hi és, el volum acaba, pràcticament, amb “lítote”, no està gens malament: “Figura retòrica que consisteix a no fer explícit tot allò que es vol donar entenent, o bé a negar el contrari d’allò que es vol afirmar”, això ens ho diu el diccionari de l’IEC. I em va, ho veureu al final, com anell al dit.

Vaig doncs al volum V, de l’etimològic i complementari, i busco “Lletra”. La trobo: pàgina 178-180. Hi parla de la lletra=carta, de la lletra de canvi i comercial, etc; i finalment, a l’apartat dels derivats, hi trobo “literat”: forma culta que de primer no era més que “home instruit” del que Pere el Cerimoniós prescrivia que s’havien d’ocupar d’administrar els *qualques officis* de la seva cancelleria. I poc més endavant, Coromines demana excuses per usar un neologisme: la “Literàtica”! però diu que és un

neologisme "absolutament necessari" per "anomenar la doctrina o disciplina del saber que investiga i exposa doctament la història de la literatura i els procediments de la tècnica artística dels literats". Perquè, diu, també diem matemàtica, fonètica, econòmica, poètica...que no són el mateix que poesia, economia, etc, etc... De manera que Literatura i literàtica no són en absolut el mateix, segons Coromines.

No crec que massa gent faci cas dels matisos corominians, però aquesta vegada farem una excepció i partirem dels seus propòsits. De manera que tenim "un home civil interessat pel bé col·lectiu ficat en el món de la literàtica": el seu gran amic Joan Sales i Vallés. A nosaltres potser no, però ell, Joan Sales, s'hi hauria fet un bon tip de riure, i li hauria agradat ser definit de tal manera. I potser, a alguns de la Colla de Sabadell, també! En parlarem, també, de la Colla de Sabadell perquè pràcticament tot els allunyava però, amb el temps, amb el pas del temps, veiem que tenien més d'un punt de contacte i certes relacions que, de manera molt senzilla, molt "aparent" tanmateix, es poden indicar d'aquesta manera:

- 1) En primer lloc -per la notorietat del personatge- amb Mercè Rodoreda: Joan Sales en va ser el descobridor i editor, i a través seu va fer les paus amb l'Armand Obiols, amb qui la polèmica a l'exili va arribar a la màxima virulència. No en tenim constància, però segurament que amb l'Obiols van coincidir també a la redacció de La Nau (diari que va sortir entre el 1927 i 1933, fundat per Rovira i Virgili. Era d'Acció Catalana i després l'òrgan una mica figura del gran "embull" ideològic que va ser el pobre Rovira).
- 2) Amb Joan Oliver: van coincidir a l'exili, a Mèxic, on les relacions van ser -diguem- extravagants; però sobretot un cop retornats a Barcelona: junts van engegar, a l'editorial Aymà, la prestigiosa col·lecció El Club dels Novel·listes. Era als anys cinquantes.
- 3) Amb Carreras Costajussa, van ser al front, en diferents brigades però a no massa distància. I d'intel·lectuals catalans al Front no n'hi ha havia pas gaires. El meu pare em deia: "Ens podiem comptar amb els dits d'una mà". I no s'equivocava. (També en parlarem,

més endavant). Però a més, ja mort Joan Sales, la seva viuda va publicar, reeditar, a El Pi de les Tres Branques, les *Conceptes i dites de Martí de Rialp*.

Ara bé, el que més els acosta, a Sales i al Grup sabadellen -de Santa Rita?-, és el fet de pertanyer tots ells a aquella generació que va créixer i formar-se sota la dictadura de Primo de Rivera. Amb -és evident- l'alteració que suposen els entre 7 i 12 anys de diferència en l'edat que tenien: Sales nascut el novembre de 1912; Obiols, crec que el més jove, era del juny de 1904 si no m'erro. Entre ells mateixos (no vull dir ells personalment, però sí entre els "literàtics" i cronistes de les seves edats), més tard, s'autobatejaren com a "Generació de la Dictadura".

Certament em mouré en aquest *no man's land* entre història i literatura en el que els enigmes, les questions i les incomprendions, es poden resoldre sense cap mena de reticència i de vergonya quan ens plantejem les preguntes pertinents i en el qual s'accepta que moltes vegades no tenen resposta. Intento parlar doncs al marge, lluny més ben dit, d'aquell *close reading*, mirada estreta amb la qual s'enfoca sovint l'obra i la vida dels escriptors i que no aporta gran cosa a la comprensió de la vida i del món. Perquè en Literatura passa encara el que havia passat amb la història dita romàntica, que només s'ocupava dels reis, del que havien fet o no fet, i no s'ocupaven del poble, de la quotidianitat i de la realitat. La historiografia ha fet, des de fa molts anys, modificacions decisives en el seu corpus de la recerca i de la interpretació; però en el camp de les lletres som encara molt lluny de l'atreviment que suposa posar al costat i analitzar-lo amb els mateixos ulls un escriptor de segona fila amb un altre considerat de valor "universal". Cal encara acceptar, si volem entendre alguna cosa més enllà de saber-la, que necessitem adaptar la ciència i la tècnica d'altres disciplines -des de la Història mateixa, la geografia, l'antropologia -penso especialment amb Levi-Strauss, el seu *D'aprop i de lluny*- però també les matemàtiques o la biologia. Ho han començat a fer

alguns estudiosos, i per no entrar en detalls però per donar una primera xifra esborronadora d'una de les primeres evidències que han constatat, recordaré que, de manera general al món però sobretot a l'àrea occidental, consta que les històries actuals –actuals en el sentit més ampli i llarg del terme- de la literatura només s'ocupen d'un petit 10 per cent dels llibres que els nostres avant-passats van llegir. De la resta, el 90 per cent, no en sabem res de res.

Es, en part, el cas que avui ens ocupa: Joan Sales i Vallés. A la seva viuda, que no era matemàtica, ni biòloga, però sí professora de Filosofia, li agradava dir del seu marit que més que un autor "desconegut" era un autor "mal conegut". I crec que tenia tota la raó: per les causes que acabo de dir, per la misèria de la història de la literatura, sobretot a Catalunya, on la mania de fer caselles i d'encaixonar autors des de l'acadèmia ha estat molt accentuada. Ara bé, no sé què ha passat recentment, però es produeix un giravolt notable i l'interés per la seva obra i la seva persona han crescut de manera considerable. Un llibreter de Barcelona ens ho deia l'altre dia: què passa amb Joan Sales, en una setmana he venut 7 Incertes glòries i un parell de Cartes a Màrius Torres... I no hi ha dia que en una tribuna o en un article d'opinió no surti el seu nom. Fa cosa d'un mes i mig, sentint-se acorralat per un periodista de La Vanguardia, el professor Joaquim Molas es defensava d'haver-lo marginat del seus cursus universitaris, però la veritat és que ell és el veritable responsable de que mai cap dels seus llibres hagi estat escollit com a lectura obligatoria de l'ensenyament. L'encegament és greu i el paguem entre tots plegats. Ara, però, per sort, comencem a saber llegir factures.

Al marge de poemes de la més tendra joventut, de Joan Sales sé que molt aviat -però molt aviat vull dir cap als 11 o 12 anys- es va interessar per la història de la seva família. Nascut a l'eixample de Barcelona, el novembre de 1912, fou escolaritzat als Escolapis del carrer Diputació.

(Aquí un altre punt de contacte amb el grup de Sabadell, pràcticament tots deixebles dels Escolapis també. A Sabadell no hi havia massa alternatives, però a Barcelona hi havia sobretot els Jesuïtes, del carrer Casp o de Sarrià, dels que sabem moltes coses a través d'innombrables llibres de memòries). Amb la família vivien a Barcelona, però eren de Vallclara, on passaven els estius i on conservaven i encara conserven la casa pairal. La història familiar dels Sales es remunta molt enllà en el passat de la nostra història i el fet és que és de les poques famílies que han conservat un consistent arxiu que els ha permés identificar els seus orígens i escriure la crònica d'una llarga durada que comença, com a mínim el 1385, data del pergami més vell que conserven.

Es la curiositat personal el que va conduir Joan Sales a les golfes de casa seva; però els documents hi eren: no s'ha d'oblidar. La qüestió és que el mal –o el bé– de la història ja no el va deixar mai més tranquil. Sales és lloc i temps, la seva obra és lloc i temps, i el seu llegat és lloc i temps. Evidentment el lloc i el temps de les persones. Sempre, en tot i per tot. És això una "consciència"?, no ho sé dir. Però en determina l'actitud, el comportament.

El seu *temps* és de llarga durada: abarca l'edat mitjana i no descarta mai el futur; el seu *lloc* no és Vallclara, ni Barcelona, ni el Principat: és la Corona d'Aragó, amb el rerafons d'una Europa amb moltes fronteres i un munt de maldecaps que són exactament els seus: de identitat, de contraposicions, de binomis com els que retrobem a *Incerta Glòria*: "L'obscè i el macabre; la Creu o l'Absurd".

Afrancesat, com gairebé tota persona cultivada, descobreix Baudelaire. Serà sempre més la seva "veritable Bíblia" i l'espatlla on reconforta la seva melancolia, la melancolia que, en paraules d'Yves Bonnefoy és, en el seu fons, al mateix temps, "l'esperança sempre renaixent (renaissante) i sempre decebuda" "Toujours renaissante et sans fin deçue". Difícil de traduir i que quedi tan bonic!

La família no és una família benestant. Seria llarg d'explicar i ara no ve al cas. Només dir que es van arruinar al moment de la filoxera i que, des d'aleshores, uns anys més un altres menys, estaven força carregats de deutes i d'hipoteques. Com gairebé tothom a Catalunya, durant els anys de la primera Guerra Mundial, van intentar viure de la "la disbauxa" que va generar el fet que no fossim un país bel.ligerant, convertits en una reraguarda on es produïa i fabricava, més bé o més malament, tot allò que necessitava Europa en plé conflicte. Els Sales s'hi van apuntar una mica massa tard: feien sacs, roba de sac. I al final de la guerra en tenien tants que no sabien què fer-ne.

Van ser, en general, uns anys d'enriquiment, però també uns anys de molta misèria: amb l'estridència dels molt rics, venturosos o espavilats, que no amagava les dificultats dels que van venir a Catalunya atrets perquè els semblava un país de cucanya on amb poc risc s'obtenien grans beneficis. Totes les memòries dels qui van viure aquells anys coincideixen a l'hora de descriure el malefici que s'havia apoderat del país: del cenetista Aldofo Bueso a l'industrial Gual Villabí, passant per l'advocat Amadeu Hurtado i el periodista Claudi Ametlla, per només citar uns pocs noms ben coneguts. Però la llista és llarga i ben colorejada amb tots els matisos. Dues conseqüències immediates i visibles destaquen, entre les moltes que arrossega la guerra del 14-18: la immigració i el subsegüent gran salt demogràfic, i l'encariment de la vida.

Es cert que molts braços van marxar, sobretot a França, però la població catalana, que no arribava als 2.100.000 el 1910, ha augmentat fins a gairebé 2.350.000 el 1920. Entre el 1921 i el 1930 el creixement demogràfic encara és més fort. Sabadell ho va viure de manera espectacular, com tots sabeu perfectament: de poc més de 28.000 habitants el 1910, passa a tenir-ne 37.500 el 1920 i 45.600 el 1930. Caldrà esperar el final dels anys cinquantes per veure altres onades tant importants de immigració. A aquestes dades cal afegir-hi les mortalitats del tifus, el 1914 i la grip del 1918.

Pel que fa a l'encariment de la vida: ras i curt, entre 1914 i 1919 el cost de la vida va augmentar en un 50 per cent; al cap d'un any-any i mig tot era un 80 per cent més car que abans de la guerra. Sindicalisme, vagues, els fets de la Canadenca (1919), la suspensió de les garanties constitucionals en diverses ocasions, decret de l'Estat de Guerra, locauts patronals, el desastre d'Annual, assassinat de Salvador Seguí, el Noi del Sucre, governs de concentració, Cambó de ministre..... i així podem seguir amb tot d'aconteixements de gran transcendència fins la Dictadura de Primo de Ribera, el 1923.

On eren i a què es dedicaven els nostres intel·lectuals –Joan Sales i els membres del Grup de Sabadell- quan tot un món se n'anava en orris i que el què havia de venir després seria, com li agradava dir a Sales –citant Winston Churchill-, "un enigma embolicat de misteri" ?

Com que, ho hem vist, no eren dels que pogueren enriquir-se amb la primera guerra i la seva immediata post-guerra, la família Sales va haver de partir-se en dos grups i mentre que els pares i germans més petits se'n tornaven a Vallclara, els tres primogenits es quedaven a Barcelona on s'havien d'espavilar per fer els estudis que tanmateix se'ls exigia. Joan Sales es va fer gran molt depressa. Una mica per força i bastant per gust. Encara no ha complert el 16 anys quan es matricula a la facultat de Dret de Barcelona. Es l'any 1927. I va empalmant feines de tota mena per guanyar-se les quatre pessetes per viure i per pagar el dret a pensió a casa d'una molt fantasmagòrica i poetessa tia Felipa, de la família paterna (que mig retrobarem a *Incerta Glòria* sota el nom de Filomena, la tieta que té visions, d'en Juli Soleràs).

Els del Grup de Sabadell, per la seva banda, no tenen especials problemes de finances. Sobretot no els té Joan Oliver. Tal vegada el que travessa més dificultats és Miquel Carreras Costajussà, de qui en sabem molt més ran de l'esplendida biografia d'Angels Casanovas, editada per les publicacions de l'Abadia de Montserrat. Miquel Carreras no es tendre amb ells, i no ho és concretament amb l'Armand Obiols: "minyò mimat i

petulant, amoral i sense cap generositat ni tou d'esperit. Ans bé mesquí, brutal i irònic", escriu el novembre de 1924. Gairebé de tots ells, en general, diu que "viuen d'una manera individualista i tancada...contemplant els altres". Ell, Carreres, té 19 anys; els altres ja han superat la vintena. Escriuen als diaris, de Sabadell i de Barcelona. Escriuen i han fundat La Mirada (el 1925, crec). "Individualistes", "contemplant els altres" sobretot!.

Però què escriuen? Què publiquen? Per què? Se'ls ha relacionat amb els moviments d'avanguardia europeus, especialment amb el surrealisme i el dadaïsme. Era el 1913 quan Marinetti (que tenia 37 anys) proclamava en el seu *Les paraules en llibertat* la necessitat de que el poeta s'abandoni plenament "a la violència espontània, il·lògica, de l'emoció lírica". Un punt suavitzada pel pas dels anys, podria semblar que la consigna va fer forat a Sabadell, però no deixa de ser força curiós. Perquè a la resta d'Europa va anar ben diferent i per la força dels aconteixements que van seguir. Tristan Tzara, per poder llençar el seu de manifest ho va haver de fer a Zurich perquè –era el 1916- a Paris no era el moment d'afegir al terror de la guerra un "terror de les lletres", com preconitzava. Fou després de signada la pau –aquella pau "de conseqüències econòmiques i polítiques" desastroses, amb l'advertència del molt que costaria després refer-se'n, feta per Keynes i Jacques Bainville-, fou després de signat el tractat de Versailles que les avantguardes europees prendrien el relleu de modernitzar les lletres, l'art i la cultura. Però, entremig, molts d'entre ells havien mort (Apollinaire, Marinetti i tants d'altres) i havien vist caure, veritablement caure, un món. Ja no valia per ells "la violència espontània i il·lògica". Els nostres poetes catalans això encara no ho sabien. Sì, potser, un, que deia: "Vosaltres no sabeu ~~el~~ ^{guardar} què és descarregar fusta al moll": Joan Salvat-Papasseit, molt pobre de recursos, com gairebé tots els avantguardistes de la seva generació i que moria, de tuberculosi, justament en aquesta época de la que parlem: el 1924.

No: les avantguardes veritables, les que han deixat la seva marca inesborrable, no actuaven ni al marge ni contra la societat en la que s'inscrivien. Sabien què era una "autoritat" i què era un poder i era contra la seva magistratura que es revoltaven. No feien pas foc de tot encenall, ni desviaven la mirada si no era per -hélas, és humà- error, mai per voluntat conscient. L'avantguardista no volia semblar intel·ligent, l'avanguardista volia fer el món més intel·ligent. Aquesta és la diferència.

I aquesta és també la diferència substancial entre els membres del Grup de Sabadell i Joan Sales, més que no pas el gruix, la força o la qualitat de les seves respectives obres.

Sales, el seu *temps* i el seu *lloc* els amara d'entusiasme a cada instant. Les decepcions, és cert, solen ser conseqüents amb l'energia que hi posa. Entre el 1928 i el 1929, molt probablement de la mà del reusenc Manuel González Alba, un personatge interessantíssim i lamentablement perdut massa aviat (va morir durant els fets del 6 d'Octubre, durant l'atac als locals del CADCI i Sales va escriure'n, el 36, una biografia), l'autor *d'Incerta Glòria* va entrar en contacte amb Jordi Arquer, un altre personatge interessantíssim, aquest molt més longeu, en el moment en que es funda el Partit Comunista Català. Sales hi milita fins que acabades les dictadures, la dura de Rivera i la tova, la *dictablanda*, de Berenguer, el PCC recuperat per sobretot per Maurín, es disoldrà i formarà part del BOC, el Bloc Obrer i Camperol. D'aquesta nova organització Sales ja només en serà poc de temps: la desilusió el guanya. De tota manera, és com a militant comunista i català que el fiquen a la presó, per primera vegada, el 1929. Poc de temps, un parell de mesos. Però així que en surt, diu als seus pares que de la Model n'ha tret "una gran experiència". Segur.

Tanmateix, en aquells moments, Joan Sales no és ningú. S'està construint i no es perd res de res. De la Facultat el que més li interessa, lògicament, és la biblioteca. Durant els aldarulls que sovint puntuen la Universitat durant els darrers mesos dictatorials, més d'una vegada Joan Sales es

converteix en l'home de caràcter que impedeix que uns esborrajats cremin els llibres. Ell s'exalta, però no és en absolut un exaltat.

Després de passar per bufets d'advocats, secretariats diversos, redaccions de revistes, diaris -La Nau, especialment- i minúscules editorials on hi fa de tot -de conseller fins de copista- pensa que l'exercici del Dret, fer d'advocat o bé de notari, no l'interessa i vol prepara-se per ser un bon usuari i defensor i del que considera la principal eina de construcció del seu país: la llengua. Apren el català modern, normatiu, sota el mestratge de Pompeu Fabra. Però també apren anglés i àrab, i millora el francés i l'italià. No cal dir grec i llatí, que perfecciona. I és d'aquesta manera que el trobarem, a finals del 32, concursant i guanyant -ex-aequo amb González Alba- la primera plaça de professor de català al departament d'Ensenyament Tècnic de la Generalitat. Amb un sou assegurat, es pot casar -pel civil- amb Núria Folch i Pi. Sales té 20 anys i la Núria 17. De la Núria sabem que la nit del 14 d'abril, era a les escales del Palau de la Generalitat, disposada al que fos per salvar el que havien decidit les urnes i pel que manés el president. Macià li va enviar una carta oficial i molt gentil d'agraïment. I al cap de no res, ^{Núria} la seva primera i única filla, la historiadora Núria Sales i Folch. Les batalles entre ells i amb els altres, amics i parentela, són campals, però és la felicitat. De curta durada, naturalment.

Em precipito en la indicació dels aconteixements, perquè hi ha nombroses qüestions, fets i detalls que tenen importància en la biografia de Joan Sales. Però el temps s'em tirà al damunt i voldria respectar l'objectiu que m'havia proposat: donar la pauta de tot allò que pot fer comprendre com arriba al compromís entre la literatura i la política, i em cal fer un ganxet, un retrocés cap als últims moments de la dictadura.

Ho deia a l'inici: Ha existit la consciència de que no s'havia fet gran cosa per combatre la dictadura i que, qui més qui menys, va espavilar-se per mantenir i mantenir-se el seu racó de subsistència en el millor dels móns

possibles, sense preocupar-se massa del què anava malament, instal·lats això sí en una butaca a primera fila per veure-ho millor, que deia en Muntanyà. Tanmateix, durant els mesos de febrer, març i abril de 1928, un grup d'intel·lectuals, entre els que hi trobem gent tan diversa com Batista i Roca, el canonge Carles Cardó, Marc-Aureli Vila, Josep-Vicenç Foix i Joan Coromines, van promoure mitjançant articles d'opinió i debats –alguns mig clandestins– un gran enrenou a l'entorn d'aquesta indiferència ja no política, sinó sobretot cívica, de la joventut catalana més cultivada. En deien, textualment, "el gran debat sobre *l'educació del caràcter i el conreu de la intel·ligència* en la formació espiritual del nostre poble". Molt ràpidament s'hi van afegir Manuel Ainaud, Alexandre Galí, Nicolau d'Olwer, Pau Vila, Carles Pi Sunyer. I els termes "caràcter" i "intel·ligència" es convertien en el motiu apassionat sobre la manera de salvar –cito de nou textualment– "la defectuosa preparació moral de la col·lectivitat catalana". Van proposar-se, fins i tot, de realitzar una ampla enquesta, però fou suspesa. Havien arribat interessantíssimes respostes de personalitats aleshores destacades com Salvador Dalí, Rafel Tasis, Joan Baptista Xuriguera o Sebastià Gasch. I de tot aquest moviment, tal vegada el més intens i autocrític de tota la història cultural de Catalunya, i que va durar ben bé dos anys, en va neixer poc després Palestra, amb la voluntat de formar "el ciutadà ideal". La veu "Palestra" no podia faltar a l'etimològic de Joan Coromines, que va ser-ne membre. I no em puc estar de citar-ne el record emotiu que hi fa: "Recordem la cívica i catalaníssima institució Palestra pel savi, i abnegat patriota nostre, estel de tramuntana dels bons catalans, Josep Maria Batista i Roca. Recordo les primeres, inoblidables, sortides, el 1929; a la de Can Camps de Galliners, l'abril de 1930, érem ja una munió immensa. Quants valents caigueren després!". L'activitat associativa era intensa als anys vint i començaments dels 30, ja ho sabem: ateneus, acadèmies, casals que derivaven en agrupacions militants, organitzacions polítiques a priori unitaris, del tipus Estat Català, o Intel·ligència Republicana, per donar-ne algun exemple. Però Palestra és un cas excepcional per la gran diversitat de idees que va reunir per

la de
Tasis
recurrer
publicat

combatre, de fet, un mal únic: la indiferència, el que ells en diuen "defectuosa preparació moral de la col·lectivitat catalana". I curiosament – o no tant curiosament- de Palestra poca gent en parla, no ha generat gaire lletra impresa.

Una de les excepcions és Lluís Duran, que li dedica tot un llibre, publicat per l'editorial Afers, el 2007. I, indirectament, també David Martínez Fiol, que ha estudiat el pes de les rivalitats polítiques en la difícil construcció de l'administració i del govern d'Estat de Catalunya (també editat per les Publicacions de l'Abadia de Montserrat). El seu treball és interessantíssim i perquè ve al cas –que encara que no ho sembli, tot lliga- explica les grandíssimes dificultats que ha tingut sempre Catalunya per organitzar l'administració d'un govern autònom per manca de professionals i tècnics ben preparats. La infiltració i el clientelisme hi han fet forat des dels primers moments de la tan lloada Mancomunitat. De fet, si llegim la biografia de Bosch Gimpera, de Francisco Gracia, recentment publicada, en efecte, eren pocs però molt mal avinguts entre tots plegats, sobretot a l'IEC, a l'Institut d'Estudis Catalans. I això durant molts anys, molt de temps. I tal vegada, "ceci explique celà" , que diuen els francesos. Perquè les múltiples clivelles d'aquest artefacte nacional en construcció eren aprofitades per uns i altres per establir-s'hi força còmodament. Com sigui, després de la gran derrota, el 39, els qui havien estat batallant fins al darrer moment al Front i s'en van sortir, recriminavem amb total justícia als seus conciutadans de les lletres que s'haguessin quedat covardament a la reraguarda: "n'hauriem pogut fer, amb tots ells, brigades senceres", deia el mateix Sales.

I sí: n'haurien pogut fer batallons i brigades senceres. Del grup de Sabadell, van anar-hi –crec- només els dos més joves i més allunyats. Carreras Costajussà, va deixar-hi la vida, una mica com el Soleràs de *Incerta Glòria*, misteriosament. Sales, ell, va escollir de combatre conscientment, mínimament preparat a la cosa militar que li era totalment aliena. Es va apuntar a l'Escola Popular de Guerra, on va fer instrucció fins el desembre del 36. Fins al cap d'un mes no l'enviaven al Front de Madrid,

✓ i en entre aquestes clivelles administratives també hi trobarem els membres del grup de Sabadell, i al propi Joan Sales (només hi ha el 36),
fins el 39,

amb tanta mala sort que el destí era la columna Durruti, que ell abominava. El 22 de febrer (del 37, és clar) escriu a Màrius Torres: "T'em rifes perquè en la meua anterior carta et tornava a parlar de prosòdia en comptes de fer-ho de la guerra. De la guerra? Em penso que l'ofici de soldat és una d'aquestes coses que, com estudiar Dret processal, s'han de fer sense parlar-ne". Es l'únic licenciat "en alguna cosa" de tota la columna i a la directa li fan donar conferències del que sigui, fins sobre els perills de les malalties venèries. Absurditat que ell aprofita per embrancar-se en una defensa de la llengua catalana. Inversemblant, però cert. Per aquella dualitat de valors ^{que desiem a} que el perseguirà tota la vida.

No li van canviar el destí fins el maig: cap a la serra d'Alcubierre, al Front d'Aragó. Mentrestant, l'exèrcit havia estat reestructurat, per necessitat, és cert. Però per Sales Catalunya hi va perdre de tot, la identitat i el sentit de la identitat militar, i ho pagaria car: i ell deixava de ser un soldat, perdò: un oficial, de l'Exèrcit de Catalunya per ser-ho de l'Exèrcit de l'Est, depenent del Ejército Popular de la República. ^{Espanyola} No m'hi puc estendre. Recomano tanmateix, amb tota la meua convicció i energia, als qui no l'hagin llegit o tinguin el llibre oblidat, la lectura de les *Cartes a Màrius Torres*, publicades al Pi de les Tres Branques el 1976, text esborronador sobre el què hauria pogut ser la República i el què va ser la guerra. Es un llibre autèntic perquè és un llibre fals, fals en la seva construcció, que deu ser la única manera d'escriure llibres veritables, dels que queden com un monument indestructible al que és viure amb intensitat el món de tots nosaltres.

A Sales se li ha retret que fos l'autor d'un únic llibre, *Incerta Glòria*; s'en defensava amb contundència dient que, en primer lloc *Incerta glòria* era un llibre llarg, i canviant: perquè és veritat que hi ha certa distància entre la primera versió del 56 i la més completa del 69 o la encara diferent dels setantes. (Jo diria que era la diferència equivalent a la que hi pot haver entre un home de 40 i pocs anys ^{que el va escriure} i un de gairebé 60 ^{que el va reescriure} amb detalls francament eminents). Però, deia Sales, hi havia també –i era aquí on se li escapava el pa amb tomaquet per sota el nas, la trampa- *Les Cartes a*

Màrius Torres, que feien –en la primera edició– un altre volum de més de 500 pàgines. Juntament amb el recull de poesia *Viatge d'un moribund* en feia més de 600. Se li escapava la trampa perquè si hagués estat just “aplegar” cartes escrites tot al llarg de sis anys no seria un llibre, un llibre nou propiament. Però, en efecte, com només va notar-li Mercè Rodoreda en el seu moment, *Les cartes a Màrius Torres* és un elaboradíssim llibre a partir d'una correspondència retrobada anys després del retorn de l'exili i sabiament manipulades. Fins i tot les notes afegides, oficialment el 1948, al moment de retorn de l'exili, no són el que aparenten. Personalment, me'n vaig adonar quan preparava l'edició de l'epistolari Sales Rodoreda, publicat el 2008, i convencer quan vaig descobrir bona part dels originals al fons de l'autor que conserva la família. Perdoneu que faci una mica de propaganda, però crec que serà un dels capítols capital de la biografia que preparo i que, normalment, hauria d'estar a les llibreries a finals d'any. Capital per quina raó? Doncs perquè és el fil conductor que uneix el conjunt del seu pensament, la memòria de la seva actitud cívica, l'exemple que extreu de la Literatura, la Literatura amb majúscula, el dietari de la seva vida i, al mateix temps, és nexa amb aquella altra activitat que se li coneix, la d'editor, la d'un editor combatent. A més, a més de ser tot això, en efecte, *Cartes a Màrius Torres* és un llibre d'història, i d'història de Catalunya en particular, essencial. (Només afegir una xifra suplementària, per arrodonir i confirmar postmortem que Sales, en efecte va escriure molt més que una única novel·la: ha deixat de l'ordre de 14.000 folis de cartes escrites. I a més una altra novel·la, inèdita: *Una olor de guants de pell de Rússia*).

Dic, molt simplement, de manera gairebé primària, que *Les cartes* són “fil conductor” perquè és un llibre extraordinàriament ben escrit. Es una lliçó de llengua i d'expressió: bàsic si tenim en compte que Sales posava pel damunt de tots els altres els valors de la terra i de la llengua. Són aquests els trets que disparen la construcció d'un país que ell veu gran, obert, variable i generós. Un país molt covard sovint, però també capaç de

qualsevol valentia. I el coneix a la perfecció el seu país, pam a pam: ho veiem a través d'aquestes cartes, a través de les seves anotacions posteriors; però ho sabem perquè hem vist i hem resseguit el seu treball d'estudiós i d'editor, juntament amb Ramon d'Abadal i, sobretot, amb Ferran Soldevila, de la *Història d'Espanya* i de la tant sumament complicada *Història dels Catalans*. Sense Joan Sales aquests immensos volums, immensos, a més de gruixuts, en el sentit d'inestimables pel seu valor, doncs simplement, no existirien.

Pensament: "No vaig fer sinó complir el meu deure". Són paraules que repeteix sovint i que formulen amb paraules senzilles la seva religió. I sí, era un escriptor catòlic en uns temps -anys seixantes i setantes- en què no era ben vist ser-ho (vull dir catòlic, és clar) en els cercles intel·lectuals i progressistes on, com a mínim, tothom era d'esquerreres i marxista. I, amb tot, el seu referent catòlic tenia, per dir-ho amb un punt d'humor, dues potes ben extravagants per un "catòlic" convencional: les potes eren Dovstoiesky i Mossén Carles Cardó, poc a veure amb qualsevol carcúndia. Era extremadament conservador també. Sí. Lògicament. La seva manera de ser conservador, tanmateix, va arrossegar-lo a defensar la República fins al darrer moment. I a l'exili, tirant endavant una publicació militant, polèmica, sorollosa, Els Quaderns de l'Exili, que amb el *distant reading* que ens dona l'edat sabem que fou, de llarg, la millor publicació de la complicada diàspora. I la seva manera de ser conservador el portava a projectar per Catalunya alguna cosa més que la simple independència del Principat. Si algú ha fet més que Joan Sales per la conciliació de tots els pobles de parla catalana, per tots els territoris que compartim una vella història comuna -Països Catalans? Corona d'Aragó?- repto a trobar-lo ara mateix.

(Estic caient en el panegíric, que detesto. Perdoneu-me)

La creació del Club dels Novel·listes, primer amb Jaume Aymà, ben a començaments dels anys 50, amb Joan Oliver i el sempre ben disposat Fèlix Escalas, amb Xavier Benguerel, més endavant; sol, finalment... Amb el Club dels Novel·listes Sales va proporcionar a la literatura catalana

contemporània grans noms: Mercè Rodoreda, Llorenç Villalonga, Ramon Folch i Camarassa, Blai Bonet, ^{Amat Piniella} entre d'altres. Amb, al costat, un piló d'altres autors més desconeguts, pràcticament oblidats avui, amb l'obra dels quals Sales va posar la banya fins al punt de reescriure, pràcticament, ell mateix tot el llibre, de tant que n'estava convençut que la idea originària era bona i que mereixia i trobaria els seus lectors. A títol domèstic, és a dir amb una importància molt relativa, cal dir que l'entusiasme de Sales per certs autors i la seva ceguera per d'altres només s'explica per... no, no s'explica!.

Com sigui, la història del Club dels Novel·listes és una magnífica aventura amb no pas pocs desencerts. Un d'ells –i en aquest cas Joan Sales en fou víctima totalment aliena a la causa- l'estafa que cert notori editor català i d'esquerres va portar a terme arruinant altres segells i deixant el Club Editor, que n'era el principal acreedor, entre les cordes. Club Editor s'en va refer financerament, però Joan Sales, en el terreny personal, no. La seva capacitat per reneixer a cada vegada havia quedat ofegada. No se'n va queixar mai públicament: un català patriota no porta mai un altre català als tribunals, era el seu credo.

De la vida i de l'obra de Joan Sales se'n poden omplir pàgines i pàgines. Avui només volia fer-ne un minúscul índex temari, un índex que més que tota altra cosa, pel damunt de qualsevol detall saborós, que en protagonitzà moltíssims, ajudés a acostar-s'hi d'una manera diferent. Es a dir: volia –pura retòrica- amagar certs fets i certs pensaments per fer-los més evidents. I totalment a la inversa, pretenia posar de manifest altres fets i confrontacions de manera que el polític literat que era Joan Sales fos encara més seductor del que era. Perquè, veieu? No era un cas insòlit. Fins i tot tenia no pas pocs punts de semblança amb ^{Vida} Via Mirada de Sabadell.

Moltes gràcies.